

Un maestru al picturii neobizantine: Iosif Keber

Zenovie Cârlușea

Mai puțin cunoscută pentru biografi și, evident, pentru marele public este pictura monumentală ecleziastică în stil neobizantin a renumitului artist târgușian Iosif Keber.

Însăși părerea că arta de șevalet e mult mai „căutată” decât arta monumentală fusese împărtășită, încă din timpul vieții, de marele artist:

„Astăzi doar pictura de șevalet este căutată și aceasta doar pentru piese de muzeu sau pentru colecționari, pentru că locuința civilă și-a micșorat proporția. Pictura bisericească este tot mai puțin cunoscută.”

În ciuda faptului că i s-au dedicat chiar două monografii (una publicată în 1980, la Tg.-Jiu, de dr. Ion Mocioi, cealaltă aparținând publicistului piteștean Octavian Ungureanu), încă nu se cunoaște, în mod exhaustiv, întreaga prestație picturală de acest gen.

Așadar, care sunt bisericile pictate de Iosif Keber în țară și străinătate? Cât de pătruns de spiritul evanghelic era artistul și în ce perspectivă creștină crea cel ce avea cunoștința de prigoana profesională a etniei din care venea? Către ce mit biblic se îndrepta, cu precădere, spiritul său și cât de frecvente sunt reprezentările acestea în pictura murală ecleziastică? A fost Iosif Keber un simplu pictor de biserici, în eventualitate că i-ar fi lipsit geniul picturii laice?

La toate aceste întrebări – care nu se vor deloc „retorice” – se poate răspunde numai după o bună cunoaștere a omului și a operei. În ciuda faptului că locuiam pe aceeași stradă cu pictorul (devenită azi „Iosif Keber”) și că, în multe dimineți, drumurile noastre se întretăiau (ani de zile, cât timp îmi duceam copiii la cămin, având chiar ore la școala din apropierea reședinței sale), nu pot spune că l-am cunoscut îndeajuns de bine pe Iosif Keber sau că aș fi fost unul din apropiații săi. O discuție mai aplicată a avut loc la fostul *Comitet de Cultură* din str. „Tudor Vladimirescu”, actuala „Casă Mischie”, unde opera sa era fișată în vederea monografiei ce i s-a dedicat în 1980.

Când am realizat adevărata dimensiune a operei sale, era, oarecum, târziu, - pictorul își pierduse auzul. Cu toate acestea, își punea cu mare atenție ordine în biografia sa, pregătindu-și cu grijă posteritatea.

Lovit crunt de viață, supraviețuise după pierderea soției și a fiului său Adrian, artist el însuși. În ultimii ani, cercul amicilor se micșorase și comunicarea artistului cu lumea din jur devenise dificilă (rămas fără auz, comunicarea se făcea prin scris).

Aș fi dorit mult să discut cu Iosif Keber despre pictura monumentală ecleziastică, să aflu de la arst „motivația” (desigur, estetică) a acestei vocații, „secretul” acestei revelații artistice.

În lipsa acestor date, pe care, desigur, le-am fi obținut ușor, a trebuit, iată, să apelez la unele izvoare documentare (de epocă) și să întreprind unele cercetări de teren. După o primă investigație, pot să spun că Iosif Keber este unul dintre cei mai de seamă pictori de biserici în stil neobizantin, lucru ce se poate vedea, într-o primă fază, la muzeul amenajat în **Casa memorială**, în legătură cu unele icoane și reprezentări biblice (custodele Muzeului: prof. Ileana Romanescu).

În perioada interbelică, între pictorii și zugravii autorizați de Ministerul Culturii să execute împodobirea lăcașurilor sfinte figurau, la loc de cinste, gorjenii **IOSIF KEBER** (Târgu-Jiu), **VASILE BLENDEA** (Târgoviște) și **ILIE ARJOCA** (București), ca pictori, și **G. Bărbulescu** (Tismana) ca zugrav. În iulie 1940, numele acestora se regăsea în *circulara* adresată de sus-numitul minister către toate mitropoliile și episcopiile ortodoxe, cuprinzând în detaliu precizări privind pictografia bisericească, de reprezentare erminică.

Recunoașterea aceasta oficială i-a adus, desigur, și unele „neplăceri”, la care artistul a reacționat cu promptitudine. Spre exemplu, când în iarna lui 1941, în timpul guvernării antonesciene, un ziar antisemit din Capitală îl acuzase că „*ar fi de origine evreu*”, artistul a sesizat președinția Consiliului de Miniștri, care, în urma verificărilor făcute, a precizat că „*dl. Iosif Keber nu este evreu, tatăl d-sale fiind sas, de religie evanghelică, iar mama româncă ortodoxă*” (precizarea s-a făcut în chiar ziarul care publicase insinuanta „informație” - „*PORUNCA VREMII*”).

O primă lucrare pentru o biserică datează din vara lui 1920, adică din perioada studenției sale la **ȘCOALA DE ARTE FRUMOASE DIN BUCUREȘTI**, unde va obține calificative maxime în specializările: *pictură*, *artă decorativă* și *gravură* (fiind, după Brâncuși, primul artist din Gorj care reușește să frecventeze cursurile acestei școli).

Bun cunoscător al tehnicilor privind pictura murală, Keber a atras atenția lui Constantin Brâncuși, care l-a și numit cândva „*un Puvis de Chavannes al nostru*”, adică un înnoitor al picturii monumentale la noi.

Zecile de biserici și monumente pictate de Iosif Keber (chiar locuințe particulare în Gorj și în țară), din 1920 până la bătrânețe, însumând zeci de mii de metri pătrați de **frescă monumentală**, de pictură în ulei și tempera sunt dovada cea mai de preț a unui artist stăpân pe tehnicile pictural-decorative, în acel stil neobizantin din care nu lipseau influențe ale specificului autohton și ale unei îndelungate tradiții decorativ-iconografice românești.

Pictorul avea cunoștințe temeinice și chiar o teorie a lui, personală privind trăinicia execuției murale, mărturisită astfel monografistului său din 1980:

„*Taina ca pictura în frescă să înfrunte cu dârzenie veacuri întregi și inamicii atmosferici se datorește în primul rând varului crud, mai precis carbonatului de calciu, care, în contact cu acidul carbonic din aer, dă formula marmurei, apoi altor trei fapte sau trăsături ale muncii pictorului: rapiditatea de executare a picturii, sclivisirea insistentă a porțiunii de studiu în timpul și după terminarea lucrării, nerevenirea cu coloranți peste lucrul terminat. Se înțelege,*

fresca este o pictură judicios gândită anterior lucrului, studiată pe desene ce se aplică pe mărimi precizate". (op. cit., p.34).

La 31 ianuarie 1938, „**CURRENTUL**” lui Pamfil Șeicaru consemna, într-o cronică de expoziție semnată de un anume George Nichita, că Iosif Keber „*este cunoscut mai mult prin pictura sa bisericească și mai puțin prin tablourile expuse, din când în când, pe la Saloane...*”

Iar sculptorul Vasile Blendea afirma în 1967: „*De la pictorii lui Constantin Brâncoveanu până astăzi, nimeni n-a cucerit tehnica, podoaba și luxul artei picturii iconografice ca Iosif Keber din Tg.-Jiu și din întreaga țară.*”

Într-o viitoare monografie, acest capitol al picturii monumentale trebuie să fie, cu siguranță, unul distinct, în care să se regăsească, la un loc, întreaga iconografie ecleziastică, fie că aceasta se află în lăcașurile de cult din Asia, din Occident sau din țară.

Să menționăm aici bisericile „**Sfântul Mihail și Gavril**”, „**Sfinții Apostoli Petru și Pavel**” și „**Sf. Nicolae și Sf. Andrei**” din Tg.-Jiu. Apoi, biserica „**Sf. Elefterie**” din București (obținând *Premiul I* la concursul de pictură pentru decorarea bisericii, în 1941, și atribuindu-i-se suma de 75. 000 lei). Să amintim, apoi, **biserica din Novaci**, dar și una mai puțin cunoscută până acum: e vorba de biserica de la Brăila, **din cartierul Radu Negru** (suburbie în 1941 cu aproape 1000 de familii de demobilizați din primul război), împodobită după modelul Mănăstirilor de la Arthos. După cercetările noastre, pictorul a executat și tâmpla sfântului locaș, iar la sfințirea acestuia, din noiembrie 1941, vicarul Eugen Suceveanu de la Sfânta Episcopie a Buzăului a adus mulțumiri și cuvinte de laudă renumitului artist gorjean. Aflăm, de asemenea, că numele pictorului Iosif Keber „*este încrustat în marmură, cu cinste, pe frontispiciul Mănăstirii Cernica*”, alături de cel al prim-ministrului de atunci, patriarhul Miron Cristea” (anunț comemorativ dat de familia Pătruică Alexandru, la 17 aprilie 1996, în „Gorjeanul”).

Sunt, desigur, și alte lăcașuri de cult în care penelul inspirat al Marelui Artist și tehnica utilizată au dat naștere la sute și sute de metri pătrați de pictură monumentală și artă decorativă.

Să remarcăm, în toate acestea, atât naturalitatea chipurilor cât și o anumită expresivitate ideatică, un echilibru, așadar, între realitate (conturată riguros) și transfigurarea (de tip „expresionist”). Pe această idee a umanizării miturilor biblice, în general, a iconografiei ecleziastice, merge pictura monumentală în stil neobizantin, a lui Iosif Keber, o pictură de contur impresionist, de o pensulație caldă, echilibrată, de un realism liric și destul de expresiv pe latura ineluctabilului mister al „Clipei” oprite.

*

Într-o evocare intitulată „**CINE ESTE PICTORUL IOSIF KEBER ?**”, semnată de Jean Bărbulescu în propria-i gazetă din 18 noiembrie 1937, marele gazetar de altădată preciza că, după absolvirea Academiei de specialitate a Artelor

Frumoase din București, *„d-sa a căutat să aprofundeze arta bisericească, studiind atât monumentele istorice din țară cât și din străinătate, unde a avut prilej să-și desăvârșească cunoștințele și talentul său”*. Sunt amintite lucrările monumentale, mai toate obținute prin concurs, de la bisericile : **„Spirea Veche”, „Precupeții Vechi”, „Popa Chițu” și „Delea Nouă”** (BUCUREȘTI), **„Sf. Arhangheli”** și Catapeteasma **Catedralei „Sf. Dumitru”** din Craiova, **„Sf. Apostoli”** din Caracal, **Biserica Mănăstirii Cernica**, cea din **Turcheș-Brașov**, precum și trei lăcașuri de cult gorjene la **Novaci, Urdarii de Jos și Săcelu**.

La această primă listă, întocmită de Jean Bărbulescu, acum 60 de ani, putem adăuga, iată, acum, următoarele lăcașuri de cult înzestrate cu frescă în stil neobizantin și artă decorativă de artistul care, chiar trecut de 90 de ani și complet lipsit de auz, nu pregeta să urce pe schele. **Biserica „Sfântul Elefterie”** – București, **Biserica „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”** – Craiova și **Biserica din Ghercești Noi** (Dolj), **Catedrala din Drăgășani**, **Biserica Mănăstiri Dealu** (altarul și catapeteasma), **Catedrala Episcopală** din Sibiu, **Catedrala din Rădăuți-Suceava**, **Catedrala din Tg.-Jiu** (restaurarea frescelor lui Mișu Pop), **Biserica-paraclis** a Familiei Tătărescu de la Poiana-Rovinari (frontispiciul), reconstruită, iată, odată cu aducerea *Ansamblului arhitectural „Gh. Tătărescu” la Curtișoara* (inaugurarea având loc la 21 iulie 2002).

Se adaugă la acestea zugrăvirea catapetesmei la Biserica Ortodoxă Română din **Ierusalim**, precum și panourile pentru Biserica Ortodoxă din **München** – panouri care au ajuns, din pricina războiului, să împodobească, la Strehaiia, catedrala din localitate.

Multe din proiectele și schițele de pictură bisericească au ajuns, cu voia artistului, în **colecțiile Patriarhiei Române**.

O pictură de 1x2 m , **„ADAM ȘI EVA”** – pe tema păcatului, a izgonirii și remuşcării – a fost achiziționată, de la Salonul Oficial din București (1925), de un colecționar american din Philadelphia (Schor), împreună cu un tablou **„NATURĂ MOARTĂ”** (a se vedea monografia **„IOSIF KEBER”**, semnată de publicistul piteștean Octavian Ungureanu, în 1996, apărută sub egida Bibliotecii Județene „Christian Tell”).

Opera monumentală a lui Iosif Keber – aprecia Jean Bărbulescu, comentând cu talent iconografia în stil neobizantin de la Biserica „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Târgu-jiu, cu prilejul târnosirii din 1937 – este *„impunătoare prin simplitate cât și prin măreție, două noțiuni ce se întregesc într-un tot armonios”, fiind vorba de „scene luate din iconografia noastră ortodoxă, compuse și studiate în armonia cadrului arhitectural, scene care trăiesc sufletul mistic al acțiunii lor.”*

*„Câtă liniște și câtă seninătate se desfășoară din scena Nașterii Domnului, de exemplu – compoziție verticală, cum se zice în limbajul tehnic – și cât de înfricoșătoare se prezintă cealaltă scenă, **Învierea Domnului**, o compoziție dezvoltată pe principiul diagonalei!*

Aici, de o parte și alta, vezi grupuri de soldați trântiți la pământ (păgânismul), lăsând liber centrul bolții Mântuitorului. Nimic forțat, totul normal, ca o realitate.

În turlă, Mântuitorul (<Pantocrator>) predomină sfântul locaș. O figură magistrală, străjuită de cele două cete îngerești, ca un zid de cetate. Dar Sfânta Născătoare din interiorul altarului? Cât de minunat este înfățișată!”

Toate frescele sunt „uimitoare ca execuție artistică” și „durabil lucrate”.

„Din opera sa – încheia gazetarul, intuind exact dimensiunea exprimată a spiritualității evanghelice – se degajă nu numai arta picturală și artistică, dar mai ales latura morală, care dă acel simțământ mistic de care sunt pătrunse bisericile strămoșilor noștri.”

Că Iosif Keber este un neîntrecut pictor de biserici au spus-o mulți specialiști și oameni de cultură din epocă, fără însă a insista asupra chestiunii sau a i se dedica exegeza ilustrativă.

„A face artă – scria artistul în 1982 – este rezultatul lucrului animat de iubirea pentru frumos și adevăr, care, unite fiind, ating sublimul.”

Această „iubire pentru frumos” și acest „adevăr” le exprimă dimpreună pictura sa monumentală, artistul fiind, prin excelență, „un temperament liric” (PAUL REZEANU, 1982, *Expoziție omagială la Muzeul de Artă din Craiova* - O. Ungureanu, „IOSIF KEBER”, 1996).

Un alt comentator, GHEORGHE COSMA, consemna în Catalogul Expoziției de grafică, din 1986, organizată la *Muzeul de Artă* din Craiova:

„Prețuit mai cu seamă ca pictor monumentalist, ca autor a numeroase fresce ce împodobesc adificii bisericesti în mai toate zonele țării, Iosif Keber, venerabilul pictor gorjean, a fost mai puțin știut ca desenator, gravor și pictor de șevalet. S-a uitat adesea de marea lui vocație și pasiune de grafician, rod al unei munci tenace, de o conștiinciozitate exemplară, manifestată cu succes încă din anii adolescenței, activitate care, de fapt, constituie cheia succesului său în pictura murală și în aceea de șevalet.

Toate acestea arată că pictura lui Keber este îndelung pregătită, meticolos elaborată, relevând o mare disciplină de lucru și o înaltă probitate profesională(...).

Studiile făcute la București și Munchen îi deschid noi orizonturi artistice, îmbogățindu-i cunoștințele despre figura umană și compozițiile despre proporție, echilibru plastic și armonie cromatică” (apud O. Ungureanu, **Op. cit.**, p. 46-47).

Arta lui Iosif Keber dovedește siguranța omului modest și maturitatea spiritului echilibrat, care trăiește în acord cu lumea din jur și în armonie cu natura însăși.

Ca pictor monumental, eseistul de mare valoare care este GRIGORE SMEU apreciază că Iosif Keber „este cunoscut și recunoscut, având realizări de prestigiu”, ca desenator însă rămânând „un necunoscut în raport cu publicul”:

„Mapele cu schițe, cu sutele de schițe, ne relevă în Iosif Keber un mare artist al desenului, al aceluși desen „din mers” – în special – peisaj cu o tușă, deopotrivă grațioasă și nervoasă, abundând în spontaneitate și lirism”.

Același „sentiment de curat, de tonic, de vitalitate”, exprimat „fără ambiguități ieftine sau încifrări savante” îl sesizează în arta lui **Keber FLORIN ROGNEANU**. Pentru ca **AMELIA PAVEL** să fie mai categorică:

„Un capitol de o importanță cu totul deosebită – și o noutate în istoria artei românești moderne – este cel al desenelor și gravurilor lui Iosif Keber. Expuse, unele din ele, cu decenii în urmă, la Saloanele oficiale bucureștene, aceste desene, și în special schițele, vorbesc despre o spontaneitate a simțirii și a gestului grafic, revelatoare a unei ascuțimi artistice de prim rang (...). Uneori aceste desene sunt colorate, cu materia ușoară a acuarelei, pe care Keber știe s-o mănuiască îndemânatic și precis.”

În monografia sa din 1980 dedicată pictorului, istoricul de artă ION MOCIOI scria cu privire la arta monumentală executată de marele artist gorjean următoarele, relevând distincția și originalitatea viziunii și spiritualității keberiene:

„Numai un talent viguros și meticulos, insistent și bine pregătit, putea aduce un suflu înnoitor după succesul trecut al pictorilor realiști Mișu Popp, Tattarescu, Grigorescu și al altor artiști români. Urmașii acestora în pictura monumentală copiau fără discernământ opere străine, fără a avea măcar meritul unor reproduceri de calitate (...)

Tehnica dificilă, unele cunoștințe intime ale acestei capricioase îndeletniciri artistice, descoperite prin cercetări personale, cât și studiul asiduu al compoziției monumentale i-au conferit lui Keber locul înnoitorului, dacă nu al reformatorului – așa cum îl considera Brâncuși(...).

Culoarea frescei pictate de Keber este caldă, desenul este degajat de detalii, compoziția este o profunzime de scene, figuri și ornamentații armonios asociate, ambianța fiind dominată de o tonalitate temperată dată de galbenul în tonuri ce resping întunecimea zidurilor afumate. E o pictură ce ne aduce în fața unui creator care a știut să facă, nu numai din munca de șevalet, dar și din aceea de pe schelele frescelor bisericesti, o împlinire de artist ce-și revendică dreptul consemnării în pagini de istoria artei românești.

Keber, alături de Brâncuși și de urmașii lor, face din Târgu-Jiu un centru artistic al plasticii secolului XX...” (Op.cit.,pp.33-34).

*

Într-o **AUTOBIOGRAFIE** în 200 de pagini dactilo, care s-a pierdut (?!), autorul intenționa să publice „al doilea capitol, cel cu pictura monumentală, ca pe urmă să revedeți **Cap. III** cu reflecții sau cugetări picturale” (din scrisoarea datată 4 iulie 1985, Tg.-Jiu, adresată prietenului său de la Pitești, gazetarul Oct. Ungureanu).

Într-o altă scrisoare către același amic, Keber îi sugera acestuia să scrie despre „colega de breaslă” Anca Zgarbură, afirmând că el însuși deține „multe taine în ale picturii biosericești” și că fusese „calificat cu nota <exceptional> în tehnica frescei...”

O **gafă memorabilă** făcută de autoritățile regimului totalitar în legătură cu arta sa monumentală datează din perioada când Keber picta altarul și tâmpla de la **Mănăstirea DEALU**, lucrare pe care *Comisiunea Monumentelor Istorice* (din care nu făcea parte nici un specialist în pictură!) a găsit-o „neinspirată”, decretând abuziv: „*Pictorul Keber să șteargă ce-a făcut!*”

La aflarea telegramei cu pricina, Prea Fericitul Părinte **JUSTINIAN MARINA**, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, ia apărarea pictorului și o atitudine fermă: „*Pictorul Keber să continue lucrarea...*”

În semn de prețuire și recunoaștere a întregii sale arte monumentale, împodobind cu măiestrie lăcașuri de cult de pe întreg cuprinsul țării, dar și în străinătate, cu o impresionantă iconografie în stil neobizantin, **Patriarhia Română** acordă Pictorului, la 4 august 1988, cu prilejul împlinirii a 91 ani de viață, distincția bisericească „**CRUCEA PATRIARHALĂ**” pentru mireni.

Iată textul înștiințării semnat de episcopul Vasile Târgovișteanul, vicar-eparhial:

*„Avem deosebita plăcere de a Vă face cunoscut că, pentru deosebitele merite tehnice și artistice de care ați dat dovadă în peste 50 de ani de practicare a picturii bisericești, timp în care ați înveșmântat cu pictură un mare număr de biserici din cuprinsul **PATRIARHIEI ROMÂNE**, pentru aportul pe care l-ați avut la formarea de noi cadre de pictori, precum și pentru activitatea depusă ca membru al **Comisiei de pictură bisericească**, la popasul aniversar al celor 91 de ani de viață al dv., **Prea Fericitul Părinte TEOCTIST** v-a acordat distincția bisericească **CRUCEA PATRIARHALĂ pentru mireni**. Înalta distincție de care v-ați învrednicit, v-a fost înmânată în ziua de 20 iunie 1988.*

Urându-vă în continuare ca Bunul Dumnezeu să vă dăruiască viață îndelungată, cu sănătate și putere de muncă, vă împărtășim arhiereschi binecuvântări...”

Această publică recunoaștere din partea înaltului for al B.O.R. încununează munca de o viață a Marelui Keber la împodobirea și înzestrarea atâtor și atâtor lăcașuri de cult, de pe cuprinsul țării și, în câteva cazuri, și de peste hotare. El rămâne în istoria picturii românești unul din clasicii manierei neobizantine, condituind, totodată, un model puternic pentru generații întregi de pictori și restauratori de frescă monumentală bisericească.